КОЛЕКТИВНИЙ ДОСВІД ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН І ЧИННИК ПЕРЕХОДУ НА ВИЩИЙ РІВЕНЬ НАЦІЄТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Татенко В. О. Колективний досвід як соціально-психологічний феномен і чинник переходу на вищий рівень націєтворчої діяльності

Предметом дослідження, результати якого представлені в цій статті, постав блок досвіду у структурі націєтворчої діяльності, а головне завдання дослідження полягало в тому, щоб зрозуміти і пояснити природу процесу перетворення досвіду в можливість переходу на вищий рівень націєтворчої діяльності. Обґрунтовується доцільність диференційованого дослідження досвіду націєтворчої активності різних його учасників: духовної еліти, лідерів суспільної думки, націєтворчої інтелігенції, модераторів, а також народу в цілому як глобального колективного суб'єкта. Пропонується аналіз досвіду націєтворення з позицій суб'єктно-вчинкового підходу. Зокрема, обґрунтовується думка про особливе значення для нарощування ефективності процесу національного будівництва досвіду суб'єктної і вчинкової активності його учасників. Провідним соціально-психологічним механізмом перетворення набутого колективного досвіду в можливість удосконалення і розвитку процесу націєтворення визначено механізм обміну досвідом між його учасниками. Обговорюються окремі питання організаційно-методичного характеру, зокрема про доцільність проведення масових опитувань, фокус-груп для отримання інформації про позитивний і негативний досвід, а також реальні можливості вдосконалення і розвитку процесу націєтворення.

Ключові слова: процес націєтворення, колективний суб'єкт націєтворення, колективний досвід націєтворення, досвід суб'єктно-вчинкової активності, соціально-психологічний механізм обміну досвідом націєтворення

Татенко В. А. Коллективный опыт как социально-психологический феномен и фактор перехода на более высокий уровень национального строительства

Предметом исследования, результаты которого представлены в этой статье, стал блок опыта в структуре деятельности, а главная задача исследования состояла в том, чтобы понять и объяснить природу процесса преобразования опыта в возможность перехода на более высокий уровень национального строительства. Обосновывается целесообразность дифференцированного исследования опыта активности различных участников этого процесса: духовной элиты, лидеров общественного мнения, нациетворческой интеллигенции, модераторов, а также народа в целом как глобального коллективного субъекта. Предлагается анализ опыта национального строительства с позиций субъектно-поступкового подхода. В частности, обосновывается мнение об особом значении для наращивания эффективности процесса национального строительства опыта субъектной и поступковой активности его участников. При этом ведущим социально-психологическим механизмом преобразования приобретенного коллективного опыта в возможность совершенствования и развития процесса национального строительства определен механизм обмена опытом между его участниками. Обсуждаются отдельные вопросы организационно-методического характера, в частности о целесообразности проведения массовых опросов, фокус групп для получения информации о положительном и отрицательном опыте национального строительства, а также о реальных возможностях его совершенствования и развития.

Ключевые слова: процесс национального строительства, коллективный субъект национального строительства, коллективный опыт национального строительства, опыт субъектно-поступковой активности, социально-психологический механизм обмена опытом национального строительства

Tatenko Vitaliy Collective experience as a socio-psychological resource for transition to a higher level of national construction

The subject of the study, presented in the article, is defined as a block of experience in the structure of activity; the main task of the study was to understand and explain the nature of the process of converting experience into a possibility of moving to a higher level of national construction. Feasibility of a differentiated study of the activity experience of various participants in this process is substantiated: the spiritual elite, leaders of public opinion, national intelligentsia, moderators, as well as the people in general as a global collective subject. Analysis of the experience of national construction from the point of view of the subject-deed approach is proposed. In particular, the opinion concerning the special significance of the national construction process participants' subjective and deed activity experience for building up the effectiveness of the national construction process is substantiated. At the same time, the mechanism of experience exchange among the national construction process' participants is determined as a leading socio-psychological mechanism for transforming the acquired collective experience into the possibility of improving and developing the process of national construction. Some organizational and methodological issues are discussed, in particular, on the appropriateness of conducting mass surveys, focus groups to obtain information about the positive and negative experience of national construction, as well as the real possibilities for its improvement and development.

Key words: the process of national construction, collective subject of national construction, collective experience of national construction, subject-deed activity experience, socio-psychological mechanism of experience exchange in the process of national construction

Проблема. У своїх попередніх наукових публікаціях ми звертали увагу на суперечність у розумінні часових параметрів існування української нації. Інакше кажучи, є думка, що українська нація існує споконвіку і тому повинно йтися про її відтворення, відродження з огляду на вимоги і виклики сьогодення. Хтось інший може наполягати на тому, що відроджувати, мовляв, немає чого, бо власне нацією (на зразок США, Франції, Німеччини, Японії та інших найцивілізованіших країн світу) Україна ніколи не була, якщо, звичайно, не ототожнювати поняття «етнос», «народ», «громада», «держава» і «нація». Крім того, в історії України немає прецедентів і відповідного досвіду свідомої, цілеспрямованої, організованої побудови, розбудови, відродження саме нації, а не спроби створення самоорганізованої громади (Запорозька Січ) чи державного устрою (УНР, Гетьманат, Директорія УНР, УРСР, держава Україна). Тобто, у другому випадку йдеться не про відтворення чи відродження старого, а про творення чи народження нового конструкту нації, що відповідає вимогам

Проте, на нашу думку, в історичному аспекті коректніше вести розмову не про споконвічне існування української нації, а про історію становлення українського етносу, історію становлення української держави, історію становлення багатонаціонального українського народу, переважну частину якого і нині формують українці з їхньою культурою, звичаями, традиціями, віруваннями, свідомістю, характером і темпераментом. З огляду на це, з наукової точки зору і з усією повагою до своїх предків, вести розмову про героїчні сторінки в історії українського народу, а не нації, щодо існування якої навіть нині думки фахівців можуть кардинально розходитися. Тобто повинна йтися про становлення української нації, зокрема, як громадянського суспільства. Так, наприклад, у середині XVI ст. на Подніпров'ї та Поділлі козакування стало певним видом занять і специфічним способом життя багатьох людей. Зростанню їхньої чисельності сприяло створення Запорозької Січі. Запорозька громада досить швидко поповнювалась енергійними, здібними до військової справи представниками різних національностей і різних соціальних верств. Провідними принципами співжиття цих людей стали демократизм, рівність, відданість груповим інтересам, а також особиста незалежність і відчайдушна хоробрість [1]. Тому продуктивнішим видається не протиставлення творення і відтворення, нового і старого, а їхнє помірковане поєднання за аналогією з діалектикою історичного і логічного.

Мета дослідження полягала в з'ясуванні психологічної специфіки блоку, відповідального за набуття і творчий синтез колективним суб'єктом досвіду націєтворення і механізму його претворення в можливість саморозвитку.

Так, у довідкових джерелах досвід поняття досвіду пропонується розуміти як «одну з форм фіксації, збереження й передавання знання в процесі комунікації», як «гармонійну єдність знань та вмінь, як спроможність втілити знання в практичні результати». Звертається увага на те, що досвід є «емпіричним знанням, здобутим в процесі життєдіяльності, практики» і «підсумковим результатом цілеспрямованої діяльності» [2].

Щоб бути психологічно підготовленими до розгляду групового чи колективного досвіду, а тим більше – досвіду людства, доречно буде визначитися з природою досвіду окремої людини. Ось яке узагальнювальне визначення особистісному досвіду дає Н.В. Чепелева: «Отже, формуючись у взаємодії людини зі світом, особистісний досвід являє собою організовану і цілісну структуру, вихідний матеріал для якого надають реальні життєві події. Його можна розглядати як осмислення та впорядкування плінних подій, які зароджуються в тих чи інших життєвих ситуаціях, і будучи означені, осмислені та проінтерпретовані, трансформуються у досвід особистості. При цьому основне значення для людини мають не самі події, а той сенс, який вона вкладає в ті чи інші ситуативні смислові єдності, котрі виникають на основі переживання та осмислення життєвої ситуації. Ці значення та смисли фіксуються у текстах або інших когнітивних структурах, котрі людина мов би накладає на свій досвід, намагаючись осмислити і зрозуміти його» [3, с. 17].

У наведеному визначенні найважливішим для нашої роботи є положення про те, що формування досвіду передбачає усвідомлення людиною його змісту і значущості для себе і для інших людей. Разом з тим, оскільки допускається можливість не тільки свідомо спрямованого та організованого процесу побудови нації, а й спонтанно-стихийний формат її становлення, то реально припустити, що досвід націєтворення може формуватись і на несвідомому рівні.

Також цікаво було б дослідити психологічні особливості досвіду не тільки людини як особистості (особистісний досвід), а також як індивідуальності, як суб'єкта життєдіяльності і навіть як індивідуума, кожному з яких свого часу Б. Г. Ананьєв дав відповідну психологічну характеристику. Творчий синтез цих «досвідів» може наблизити нас до розуміння досвіду людини як цілісного створіння.

Як завжди оригінально, з оглядом на поняття трансгресії, тлумачив поняття досвіду М. Фуко, а саме: як «певну межу, функція якої полягає в тому, щоб подолати хід неперервності і увійти у нову реальність» [4, с. 13].

Таке визначення досвіду наближає нас до розуміння сутності цієї категорії, оскільки досвід заради досвіду не має сенсу. У нашій роботі, як зазначалося вище, шостий блок структури націєтворчої діяльності не зводиться до уявлення про формування відповідного досвіду і не пов'язується із загадковою, а то і небезпечною можливістю потрапити до «нової реальності», а з реальною можливістю переходу на вищий рівень цієї діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки в нашому дослідженні йдеться про націєтворчу діяльність групового (колективного) суб'єкта, а саме – конкретного народу під керівництвом його духовної еліти, при підтримці з боку держави і науковому супроводі, то і поняття досвіду вимагає відповідного соціально-психологічного довизначення.

Почнемо з того, що людство, як найбільша, постійно існуюча, постійно діюча і така, що постійно змінюється, соціальна група, є виробником загальнолюдського досвіду, яким потенційно має законне право скористатися кожний з нас – мешканці планети Земля, оскільки всі ми задіяні в цьому процесі як суб'єкти-співавтори, незважаючи на різні внески в цю скарбницю. Загальнолюдською турботою є узагальнення і поширення цього досвіду, зокрема – цілеспрямована передача його новим поколінням.

Одним із різновидів існування і функціонування загальнолюдського досвіду можна вважати запропонований К. Юнгом конструкт колективного несвідомого – носія досвіду філогенезу людства, регулятивної системи, що скеровує процес становлення психічної активності кожного людського індивіда, як активності власне людської, а не рослинної чи тваринної. Тут доречно аналогія з тим, як система ДНК скеровує процес формування і

розвитку людського тіла як такого. Зміст колективного несвідомого утворюють різні архетипи, які, власне, і відповідають за регуляцію процесів становлення, розвитку та функціонування форм психічної активності, характерніших для людської істоти.

Слід зазначити, що ставлення науки, зокрема, класичної психології до понять колективного несвідомого та архетипу в їх юнгівській трактовці доволі суперечливе. Найгостріші питання стосуються того, як саме, у який спосіб колективне несвідоме з його архетипами стає частиною системи психіки конкретної людини, а твердження, що колективне несвідоме успадковується людським індивідом через його мозкові структури, наскільки нам відомо, не є верифікованим. Тому слушно видається пропозиція відомого українського філософа С.Б. Кримського не відмовлятися від ідеї архетипів, але використовувати її переважно в загальнокультурній інтерпретації. Тобто, у загальнолюдській культурі можна виділити архетипи Істини, Добра і Краси. Може також ітися про такі архетипні символи, як формула троїчності буття, символіка протилежностей (світла і темряви, верху і низу, плоті і духу) тощо. При цьому, на думку філософа, у найвиразнішій формі архетипи виступають у національних культурах, які втілюють долю та історичний досвід народів [5]. «Аналіз архетипів становить досить адекватний, такий, що відповідає умовам наукової раціональності, метод дослідження національної культури та національного менталітету, праісторії та майбутнього етнічних утворень» [5, с. 192]. Цікавою для науки і важливою для практики є те, що аналіз архетипів національної культури дозволяє зорієнтуватися не тільки в оцінці минулого і теперішнього, але й зазирнути в майбутнє. Так, архетип «філософії серця», що відрізняє українську національну культуру від інших, навіть близьких культур, «розкривається як принцип індивідуальності та орган відчуття Бога (П. Юркевич), як мікросвіт, вираження внутрішньої людини, основа людяності (Г. Сковорода), як шлях до ідеалу та гармонії з природою (Т. Шевченко), як джерело надії, передчуття, провидіння (П. Куліш) і ключ до «господарства душі», її мандрівок у вічність, сферу добра і краси (М. Гоголь) [5, с. 193-194].

Проте, віддаючи належне архетипному тлумаченню досвіду як колективного несвідомого, слід визнати необхідним довизначення цього поняття, якщо об'єктом дослідження обирається свідоме, ініціативна, креативна, відповідальна діяльність колективного суб'єкта, у даному випадку – діяльність націєтворення. Тобто йдеться про поняття цілком усвідомлюваного колективного досвіду, яке, до речі, широко застосовується не тільки в науці, але й у суспільній практиці. Прикладом тут можуть слугувати «Європейський досвід удосконалення правового регулювання колективних суб'єктів трудового права», «Міжнародний досвід колективно-договірної роботи», «Досвід захисту працівників через колективний договір» тощо.

Колективний досвід є продуктом функціонування колективної свідомості, яка, у свою чергу, може більшою чи меншою мірою взаємодіяти з колективним несвідомим і доповнюватися відповідним досвідом. Крім того, колективний досвід, як і колективна свідомість (за Е. Дюркгеймом) перевищує в сутнісному і якісному розумінні арифметичну суму індивідуальних і групових свідомостей і досвідів, оскільки є атрибтом і здобутком колективного суб'єкта, який теж становить своєрідну соціально-психологічну цілісність, яка не зводиться до суми ідивідуальних і групових суб'єктностей. Ще один аспект стосується формування й усвідомлення учасниками процесу націєтворення досвіду добровільного поєднання своїх суб'єктно-вчинкових ресурсів. Це також досвід суб'єктно-суб'єктної взаємодії та участі в спільному вчинку націєтворення.

Оскільки до складу колективного суб'єкта націєтворення входять індивідуальні і групові суб'єкти з різним соціальним статусом, то відповідно повинна відбуватися диференціація та інтеграція набутого ними досвіду.

Так, духовна еліта, лідери суспільної думки, покликані виявляти ініціативу, іти попереду і вести за собою, надихати народ словом і власним прикладом на спільний учинок націєтворення і покласти набутий досвід у спільну скарбницю.

Основне завдання націєтворчої інтелігенції полягає в розробці та обґрунтуванні з позицій філософії, науки, літератури, образотворчого мистецтва тощо унікального за своїм змістом проєкту цілеспрямованого перетворення багатонаціонального українського народу в

українську націю, чи так, щоб кожна з національних меншин почувала у ній, образно кажучи, як у себе вдома. Друге, не менш важливе і складне завдання полягає в розробці технології узгодження цілеспрямованого і стихійно-спонтанного процесів націєтворення. Третє завдання передбачає необхідність у дохідливій формі за допомогою ЗМК донести суть проєкту націєтворення до масової свідомості. Крім того, фахівці з кола націєтворчої інтелігенції повинні організувати і провести підготовку активу з кола громадян, які мають схильність і здатність до роботи модератором. Відповідно за цими напрямками своєї діяльності націєтворча інтелігенція повинна накопичувати й опрацьовувати набутий досвід.

Головна функція модераторів (організаторів-посередників) полягає в тому, щоб забезпечити зворотний зв'язок між представниками духовної еліти і націєтворчої інтелігенції, з одного боку, та окремими учасниками націєтворчого процесу та їхніми групами – з другого. Зокрема, ідеться про передачу інформації знизу до верху і навпаки, організація референдумів, настановчих семінарів, науково-практичних конференцій, брифінгів та інших форм професійного спілкування, проведення фокус-груп, організація моніторингів тощо. Знову ж таки передбачається критичний аналіз та узагальнення результатів зробленого, використаних при цьому способів, засобів, технологій, а також часових та енергетичних витрат, з огляду на те, що з набутого досвіду може дозволити перейти на вищий рівень націєтворчої діяльності.

Останній в даному переліку, наймасовіший учасник, голос якого є вирішальним у всіх питаннях, що стосуються національного будівництва – український народ, включаючи згаданих вище, є колективним суб'єктом – творцем, автором і носієм відповідного досвіду в найширокому, глибокому і високому його розумінні. Народ – велика соціальна група, усі члени якої не можуть перебувати у психологічному контакті, знати одне одного, безпосередньо взаємодіяти, обмінюватися досвідом тощо. Тому завдання узагальнення, збереження та використання цього досвіду для виходу народу як цілісної спільноти на вищий рівень націєтворення повинні виконувати спеціалісти. Проте тут не все так просто і зрозуміло, як хотілося б. По – перше, це проблема методичних можливостей сучасної науки і практики щодо оцінки досвіду народу, набутого ним у процесі творення нації. По – друге, оскільки в житті кожного народу трапляються суперечності, зокрема, на національній основі, а якісь з них переростають у збройні протистояння, цілком реально передбачити вплив суб'єктивного фактора на оцінку всенародного досвіду націєтворення, на досягнення згоди між спеціалістами в цьому питанні, через надання останньому політичного забарвлення. Крім того, навіть у випадку компетентної та об'єктивної оцінки цього досвіду незалежними експертами, вона може не отримати підтримки більшості народу через чвари між його окремими групами та їх лідерами.

Тому, за інших рівних обставин, ступінь консолідованості суспільства може відігравати роль визначального чинника, насамперед при здійсненні масштабних соціальних проєктів, на зразок проєкту творення нації. Але ж здійснення саме таких проєктів може найефективніше згуртовувати та об'єднувати народ, якщо при цьому спиратися на досвід, набутий у сфері соціально-психологічної науки і практики, зокрема – на методологічні положення суб'єктно-вчинкового підходу про суб'єктно-суб'єктну, вчинково-вчинкову і саме суб'єктно-вчинкову взаємодію в системах – «людина–людина», «людина–група», «група–група» тощо [6].

Так, якщо поставити питання про те, який досвід є найцінніший, з огляду на перспективу вдосконалення і розвитку процесу націєтворення: суб'єктно-об'єктної, об'єктно-суб'єктної, об'єктно-об'єктної чи все – таки суб'єктно-суб'єктної взаємодії його учасників, то перевага буде за останнім і ось чому. Оскільки йдеться саме про творення нації, як чогось нового й унікального, а не чи копіювання запозичених зразків, то чим більше у взаємодії учасників цього процесу буде спостерігатися проявів суб'єктності (самостійності, ініціативності, креативності, співавторської мотивації, внутрішньої відповідальності тощо) та ще й навзаєм, тим більше результат виконання проєкту націєтворення буде відповідати його меті. Однак будь-яка, навіть дуже творча колективна діяльність, буває вимушена миритися з необхідністю поєднання суб'єктної та об'єктної форм взаємодії її учасників, наприклад у випадках, коли за результатами голосування позиція меншості повинна

підпорядкуватися позиції більшості. Але важливо відстежувати подібні моменти, щоб необхідність виконання об'єктної функції усвідомлювалась учасниками і приймалася добровільно.

Знову ж таки, який досвід є потрібнішим для подальшого розвитку процесу націєтворення: досвід вчинкової чи поведінкової активності її учасників? Щоб відповісти на це питання, потрібно розвести поняття вчинку і поведінки, які нерідко ототожнюються. Багаторічний досвід дослідження проблеми вчинку, розпочатого під керівництвом В.А. Роменця, переконав нас у можливості уявляти останній винятково як зразок високоморальної активності, сутність якої полягає у внутрішній готовності індивідуального чи групового суб'єкта до самовідданої творчості і самопожертви заради благополуччя інших людей. При цьому поділ на хороше і погане пропонується залишити за поняттям поведінки. До речі, людська мудрість, щоб зберегти за вчинком винятково позитивний контекст, запровадила такий семантично-лінгвістичний конструкт, як «справжній вчинок». Тут варто зауважити, що несправжніх учинків просто не може бути, а поведінка на справжню і несправжню аж ніяк не поділяється.

Не випадково кандидати у владу, а потім і можновладці всіляко намагаються прикрашати власний імідж прикладами справжніх, а то і героїчних учинків і навіть подвигів. Годі згадати з учорашнього минулого, як деякі політики набивали собі ціну тим, що протягом кількох годин перебували в зоні АТО, позуючи перед камерами у військовій амуніції. Чого варте виголошене у виступі перед народом патетично-пафосне «Якщо куля в лоб, то куля в лоб!» сумнозвісного політика Арсенія Яценюка. Не виключено, що дбаючи про власні кар'єрні цілі, дехто навіть зважується на ризик, демонструє готовність до самопожертви, але насправді це ніякий не вчинок, а добре розрахована вчинковоподібна маніпулятивна поведінка. Проте народ, як живе, цілісне соціально-психологічне утворення, як колективний суб'єкт – носій колективного розуму, колективних почуттів, уявлень, волі тощо – володіє унікальним даром інтуїції і здатністю відрізняти справжнє від підробки. Крім того, як велика соціальна група, народ рідко помиляється передусім в оцінці моральності, порядності, щирості і справжньої готовності до самопожертви заради, зокрема, тих інших, яких ніяк не можна використати. Хіба що як «електоральну масу». Ось чому настільки важливим є досвід не тільки суб'єктної, але й вчинкової активності учасників процесу націєтворення, з огляду на потребу саморозвитку останнього.

Отже, на останок залишається з'ясувати, який соціально-психологічний механізм може забезпечити ефективне функціонування шостого блоку структури націєтворчої діяльності її суб'єктів, що передбачає накопичення, узагальнення та

Почнемо з того, що брати наші менші, насамперед такі високорозвинені, як людиноподібні мавпи, дивують нас своїми талантами, найбільше в тандемі з талантом дресирувальника. Механізм дресури є доволі складним за своєю функціональною будовою, але при цьому левове навантаження припадає на функцію повторення тих чи інших рухів, звуків, комунікацій з відповідним підкріпленням. Проте і тут можливі випадки, коли тварина відхиляється від алгоритму дій, заданого дресирувальником, виявляє своєрідну тваринну креативність, ідучи на поводу своїх природних та індивідуальних особливостей, а також набутого досвіду дресури.

На питання батьків про те, як поліпшити техніку читання їхньої дитини, учитель звичайно відповідає: «Більше читайте». Зазвичай, ця педагогічна порада рідко сприяє розв'язанню проблеми, оскільки остання здебільшого лежить у площині мотивації дитини та її батьків. Проте, якщо мотивація знайдена, тоді справді слід більше читати, але вже без примусу і маніпуляцій, а тому, що цікаво. Тут своє місце посідає психолого-педагогічний механізм і відповідний педагогічний метод управління. Це домашні завдання, завдання на закріплення нового і повторення пройденого матеріалу, контрольні роботи, диктанти, основна мета яких полягає у з'ясуванні того, чи стала, скажімо, та сама таблиця множення частиною індивідуального досвіду дитини, який їй може згодитись у житті, коли під руками не буде калькулятора.

Отже, учні під керівництвом учителів і батьків управляються, завдяки чому в них формуються знання, уміння і навички, різні компетенції, а також, що важливо – набувається

досвід навчальної і пізнавальної діяльності. Студентів направляють на практику для того, щоб вони під час практикування побачили і відчули те, що на них чекає після закінчення навчання. Життя акторів проходить у постійних репетиціях, що формує досвід, який, своєю чергою, обумовлює зростання рівня майстерності гри. Спортсмени тренуються, щоб через набутий досвід поліпшити власні результати, стати переможцями в змаганнях. Тренінги мотивації досягнень, спілкування, роботи в команді, лідерства, упевненості в собі тощо допомагають його учасникам набуті потрібний їм психологічний досвід, щоб стати успішнішими в особистому та професійному житті.

Тобто, залежно від виду діяльності застосовується той чи інший механізм, покликаний забезпечити не тільки накопичення та узагальнення досвіду, але і його використання як ресурсу самовдосконалення і саморозвитку. Якщо спробувати узагальнити психологічні уявлення про дресуру, тренування, вправлення, практикування, а також тренінги, репетиції тощо, то допоки виникає єдина ідея: запозичити у В. Вундта поняття «творчих синтезів психіки» як своєрідну здатність останньої утворювати завдяки поєднанню окремих елементів психічного життя якісно нові його конструкти. Тобто в системі психіки існує особливий механізм, який творчо опрацьовує, інтегрує, власне – «синтезує» досвід відчутого, сприйнятого, пережитого, уявленого, помисленого тощо, унаслідок чого індивід отримує якісно оновлений життєвий досвід, а отже, можливість переходу на вищий рівень життєдіяльності – можливість саморозвитку. Другий, найважливіший момент, стосується конкретизацій В. Вундтом поняття аперцепції як здатності до свідомого творчого синтезу психіки, її душевних станів – здатність до свідомого якісного оновлення людиною власного життєвого досвіду. При цьому допомогти людині розвинути в собі здатність до аперцепції може використання досвіду інтроспективної психології, а також тренінгів аперцепції.

Однак людська істота є істотою соціальною. А це означає, що власні успіхи і невдачі, власний досвід вона співвідносить не тільки з попередніми власними досягненнями, але також з успіхами, невдачами і досвідом значущих інших. Тобто, інакше кажучи, має місце своєрідне змагання із самим собою і значущими іншими, що, до речі, актуалізує питання приховування власного досвіду, запозичення чужого досвіду зі згоди чи без згоди його власника, а також більш чи менш добровільного, ініціативного, цілеспрямованого обміну досвідом. Як це, наприклад, практикувалось у радянські часи завдяки проведенню широких телекампаній з обміну досвідом роботи педагогів-новаторів (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, С. Лисенкова, Б. Нікітін, В. Шаталов та ін.).

Згадка про обмін педагогічним досвідом тут не випадкова, оскільки організувати індивідуальну чи навіть групову тренінгову роботу з численними учасниками процесу націєтворення має сенс лише в окремих випадках. Тому видається доцільним як основний соціально-психологічний механізм творчого синтезу колективного досвіду націєтворення як умови переходу на вищий рівень відповідної діяльності обрати механізм обміну досвідом, і не тільки передовим, але й негативним. При цьому бажано перед організацією відповідного заходу провести вибіркові масові опитування, фокус-групи з метою отримання даних про те, який позитивний і негативний досвід набули учасники процесу націєтворення і що вони можуть порадишити щодо його вдосконалення. Крім того, організацію процесу обміну досвідом, а також обробку й узагальнення результатів командою спеціалістів варто провести згідно з логікою розробленої структури націєтворчої діяльності [7], а також із запропонованим вище поділом учасників на функціональні групи. Зважаючи на те, що базовим колективним суб'єктом націєтворення виступають широкі народні маси, вважається доцільним залучення до процесу обміну досвідом націєтворення ЗМК, проведення відповідних обговорень на провідних телевізійних каналах. На завершення доцільно повторити згадане вище масове опитування, щоб отримати загальну картину змін (позитивних і негативних) колективного досвіду націєтворення і скласти уявлення про можливість переходу на вищий рівень націєтворчої діяльності.

Вибір механізму обміну досвідом уявляється доцільним завдяки низці причин. По-перше, сам процес такого обміну несе в собі певний мотиваційний заряд, тобто не потребує надмірної зовнішньої стимуляції. По-друге, у процесі обміну кожний з учасників отримує можливість порівняти власний досвід з досвідом інших, уточнити власні враження й оцінки,

або, навпаки, опонувати тому, з чим він не згоден. Тим самим відбуваються процеси корекції і збагачення (синтезу) досвіду націєтворення в кожного з учасників. По-третє, проведення цього заходу дасть його організаторам корисну інформацію для подальшого

Висновки. Необхідність звернення до поняття досвіду (індивідуального і колективного) пояснюється тим, що, згідно із сформульованою концепцією останній шостий (експериментальний) блок структури націєтворчої діяльності має як основні функції накопичення, критичний аналіз, узагальнення досвіду цієї колективної праці, а також прогнозування можливостей переходу і сам перехід на вищий її рівень. Відповідно покладаються вищі цілі, які потребуватимуть досконаліших засобів і так далі за спіраллю розвитку і згідно з логікою структури націєтворчої діяльності. Тобто, якщо п'ятий структурний блок відповідає за оцінку вже зробленого, то шостий блок пов'язує минуле і теперішнє процесу націєтворення з його майбутнім, виводить його колективного суб'єкта на шлях самоорганізації, самовдосконалення і саморозвитку.

Проте залишається відкритим питання про те, як набутий людиною чи групою досвід стає ресурсом для їх самовдосконалення і саморозвитку як діячів загалом і суб'єктів певного виду діяльності, зокрема. Зрозуміло, що досвід набувається під час більш чи менш усвідомлюваної, цілеспрямованої та організованої діяльності. Однак сам процес трансформації результатів діяльності в досвід має значною мірою неусвідомлюваний, невідконтрольний характер. Так, при заучуванні текстів ми можемо контролювати кількість повторів і якість відтворювань, але не сам психічний процес переходу кількості цих повторів у якість запам'ятовування і, тим більше, не нейрофізіологічні процеси, які при цьому відбуваються в нашому мозку. Реально також припустити, що досвід не є простою арифметичною сумою окремих його фрагментів, а є певною відкритою системою форм, змістів, смислів, здатну до самоорганізації і саморозвитку. Навіть здавалося б малозначуща інформація може викликати нелінійні якісні перетворення в системі досвіду як цілісному утворенні. Не виключено, що досвід може набуватися, збагачуватися, а може втрачатися, деградувати, передусім у випадках, коли він не задіюється, лежить, як кажуть, мертвим вантажем. Саме можливість якісних перетворень досвіду є передумовою самовдосконалення і саморозвитку окремої людини, малої і великої соціальної групи, зокрема такої, як народ і нація. Тому, визначаючись із соціально-психологічним механізмом, цілеспрямоване застосування якого сприяло збагаченню колективного досвіду учасників націєтворчого процесу, а також їхнього переходу на якісно вищий рівень націєтворчої діяльності, ми зупинили власну увагу на механізмі взаємозацікавленого обміну досвідом.

Література

1. Сас П. М. Запорозьких козаків система цінностей. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й . Редкол.: В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2005. 672 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Zaporozkykh_kozakiv_systema_cinnostey.
2. Досвід. Філософський енциклопедичний словник. Під редакцією В. І. Шинкарук . Київ : Абрис, 2002. 742 с., С. 169-170.
3. Чепелева Н. В. Розуміння та інтерпретація особистого досвіду у контексті психологічної герменевтики. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Психологія і педагогіка. 2009. Вип. 12. С. 8-21. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2009_12_4.
4. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. М., 1994. С. 5-23.

5. Кримський С. Б. Українська культура та її базові архетипи. Издательский дом Дмитрия Бураго: <https://burago.com.ua/krimskiy-s-b-%E2%80%A2-ukrainska-kultura-t/>
6. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір. К.: Міленіум, 2017 . 184 с.
7. Татенко В.О. Процес націєтворення у суб'єктно-вчинковому. Зб. Психологічні науки: проблеми і здобутки. К.: Інститут соц. та політ. психології, Київський міжнародний ун-т. Вип. 10, 2017. С. 55-73.

References

1. Sas P. M. Zaporozkih kozakiv sistema cinnostej [Elektronnij resurs] // Enciklopediya istoriyi Ukrayini: T. 3: E-J. Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. NAN Ukrayini. Institut istoriyi Ukrayini. K.: V-vo «Naukova dumka», 2005. 672 s.: URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zaporozkykh_kozakiv_systema_cinnostey.
2. Dosvid . Filosofskij enciklopedichnij slovník . Pid red. V. I. Shinkaruk Kiyiv : Abris, 2002. 742 s. S. 169-170.
3. Chepelyeva N. V. Rozuminnya ta interpretaciya osobistogo dosvidu u konteksti psihologichnoyi germenteviki / N. V. Chepelyeva // Naukovi zapiski. Nacionalnogo universitetu «Ostrozka akademiya». Ser. : Psihologiya i pedagogika. 2009. Vip. 12. S. 8-21. s.17 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2009_12_4.
4. Fuko M. Slova i veshi. Arheologiya gumanitarnyh nauk. M., 1994. S. 5-23.
5. Krimskij S.B. Ukrayinska kultura ta yiyi bazovi arhetipi. Izdatelskij dom Dmitriya Burago. URL: <https://burago.com.ua/krimskiy-s-b-%E2%80%A2-ukrainska-kultura-t/>
6. Tatenko V. Metodologiya sub'yektno-vchinkovogo pidhodu: socialno-psihologichnij vimir: monografiya. K.: Milenium, 2017 . 184 s.
7. Tatenko V.O. Proces nacyetvorenniya u sub'yektno-vchinkovomu vimiri. Zb. Psihologichni nauki: problemi i zdobutki. - K.: Institut soc. ta polit. psihologiyi, Kiyivskij mizhnarodnij un-t. Vip. 10, 2017. S. 55-73